

CAPUT X.—12. *Similitudo docens pietatis esse, cum hæreticis obstinatis non parcitur, ne pereant.* Fratres, hanc etiam considerate comparationem et similitudinem: una enim res multas similitudines habere potest. Ea conditione nascuntur homines, ut velit sibi omnis homo a filiis suis succedi; et nemo est qui non hunc ordinem in domo sua vel optet vel speret, ut generatores filiorum cedant, et generati succedant. Tamen si pater senex ægrotet: non dico, si filius, cui adsit pater, quem quærit hæredem, quem cupit successorem, quem propterea genuit, ut illo mortuo ipse vivat; non hoc dico: si pater ægrotet senex, iturus, jam vicinus morti, jam naturæ ordinem petens, jam ultra quod speret non habens; tamen si ægrotet, et adsit illi pie filius ejus, et videat eum medicus lethali et noxio somno premi, patiens est in senem moriturum propter ipsos paucos dies quibus hic potest vivere; stat filius, et adest patri sollicitus: et cum audierit medicum dicentem, Iste homo lethargicus potest esse, et inde mori, si permittatur dormire; si vultis eum vivere, non dormiat: illum somnus ille noxius premit, qui et noxius est, et dulcis est. Filius autem ejus admonitus a medico, stat sollicitus, patri molestus, pulsatur; et si pulsatio ejus vincitur, vellicat; et si vellicatio nihil agit, pungit. Certe molestus est patri: et esset impius, nisi molestus esset. At ille quem delectatur mori, molestum sibi filium tristi aspectu et voce reverberat: Quiesce mihi; quid mihi molestus es? Sed medicus ait quia si dormieris, morieris. Et ille: Dimitte me; mori volo. Senex dicit, Mori volo: et puer impius est, si non dicat, Ego nolo. Et illa vita utique temporalis est, nec ille in ea perpetuus erit, cui filius est molestus ut excitet; nec ille qui abeunti patri et decedenti succedit. Ambo per eam transeunt, ambo per illam temporaliter transvolvunt: et tamen impii sunt, nisi ad ipsam sibi temporalem, etiam cum invicem molesti sunt consulant. Ergone video fratrem meum somno noxiæ consuetudinis premi, et non excito, dum timeo molestus esse dormienti atque pereunti? Absit a me ut hoc facerem, nec si illo vivo nostra angustaretur hæreditas. Nunc vero cum illud quod accepturi sumus dividi non possit; cum, possessore multiplicato angustari non possit; non eum erigam vel molestus

ut vigilet, et carens somno vetustissimi erroris mecum in hæreditate gaudeat unitatis? Prorsus faciam; si vigo, faciam: si non facio, et ego dormio.

CAPUT XI. — 15. *Contra hæreticos Ecclesiam dividentes.* Charissimi, Dominus interpellatus est a quodam, cum turbis loqueretur, et ait illi: *Domine, dic fratri meo ut dividat mecum hæreditatem.* Et Dominus: *Dic, homo, quis me constituit divisorem hæreditatis inter vos (Luc. xii, 13, 14)?* Non, utique dedignabatur compescere cupiditatem, sed nolebat fieri iudex ad divisionem. Nos autem, charissimi, non eum rerum talium iudicem requiramus, quia nec talis est hæreditas nostra; pura fronte, bona conscientia interpellemus Dominum nostrum, et dicat ei unusquisque nostrum: *Domine, dic fratri meo, non ut dividat, sed ut teneat mecum hæreditatem.* Quid enim vis dividere, frater? Quod enim dimisit nobis Dominus non potest dividi. Aurum est enim, ut stateram divisionis proferat? Argentum est, pecunia est, mancipia sunt, pecora sunt, arbores sunt, agri sunt? Omnia enim ista dividi possunt. Non potest dividi, *Pacem meam do vobis, pacem meam dimitto vobis (Joan. xiv, 27).* Postremo in ipsis etiam terrenis hæreditatibus divisio minorem facit: constitue duos fratres sub uno patre; quidquid possidet pater, amborum est, totum illius, totum et illius. Proinde si de rebus suis interrogetur, sic respondet: Cujus est, verbi gratia, equus ille? Et si uni eorum dixeris: Noster est. Cujus ille fundus, ille servus? In omnibus respondet: Noster est. Si autem dividant, jam aliud respondetur, Cujus equus ille? Meus. Cujus iste? Fratris mei. Ecce quid tibi fecit divisio. Non unum acquisisti, sed unum perdidisti. Si ergo et talem hæreditatem haberemus, quæ dividi posset; dividere tamen non deberemus, ne nostras divitias minueremus. Et certe nihil tam importunum filiis quam vivo patre velle dividere. Denique si hoc facere moliantur, si litibus et contentionibus studeant ad vindicandas sibi quisque partes suas, exclamat senex: Quid facitis? Adhuc vivo. Expectate paululum mortem meam, tunc secate domum meam. Nos autem Deum patrem habemus: quid imus in divisionem? quid imus in lites? Certe expectemus: si mori potuerit, dividamus.

S. AURELII AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

DE URBIS EXCIDIO

SERMO (a)

CAPUT PRIMUM. — 1. *Danielis exemplo confitentis veccata sua, redarguit eos qui de Urbis excidio murmu-*

rant contra Deum. Noe, Daniel et Job, quos significat. Intueamur primam lectionem sancti Danielis

ADMONITIO PP. BENEDICTINORUM.

Sermo de Utilitate Jejunii non repertus est nisi in editis. Sermo de Urbis excidio recognitus est ad veteram codicem abbatiae S. Michaelis in Periculo maris, et ad editiones. Er. et Lov.

Comparavimus præterea eas omnes editiones in initio Retr. et Confess., t. 1, memoratas, M.
(a) Citatur a Beda in I Cor. x.

prophetæ, ubi eum audivimus orantem, et mirati sumus, non solum peccata populi sui, sed et sua propria confitentem. Nam post ipsam orationem, cujus quidem verba indicabant eum non solum deprecatorem, sed etiam confessorem; post ipsam ergo orationem, *Cum orarem, inquit, et confiterer peccata meâ et peccata populi mei Domino Deo meo (Dan. ix, 20)*. Quis ergo est qui se sine peccato esse profiteatur, cum Daniel peccata propria confitetur? Nam superbo cuidam dictum est per Ezechielem prophetam: *Numquid tu sapientior quam Daniel (Ezech. xxviii, 5)*? In tribus item quibusdam sanctis viris, per quos tria genera hominum significat Deus quæ liberaturus est, quando magna tribulatio superventura est generi humano, etiam hunc Daniele posuit: et dixit quod nemo inde liberabitur, nisi Noe, Daniel et Job (*Id. xiv, 14*). Et quidem manifestum est quod in his tribus nominibus tria quædam, ut dixi, genera hominum significat Deus. Jam enim tres illi viri dormierunt, et apud Deum sunt spiritus eorum, et corpora eorum in terra fluxerunt: expectant resurrectionem et ad dexteram collocationem, nec aliquam in hoc mundo tribulationem timent, unde se cupiant liberari. Quomodo ergo de illa tribulatione liberabuntur Noe, Daniel et Job? Quando dicebat ista Ezechiel, solus forsitan Daniel in corpore fuit. Nam Noe et Job jam olim dormierant, et somno mortis patribus appositi fuerant. Quomodo ergo poterant de imminente tribulatione liberari, jam olim de carne liberati? Sed in Noe significantur boni prepositi, qui regunt et gubernant Ecclesiam, quomodo Noe in diluvio gubernavit arcam. In Daniele significantur omnes sancti continentēs: in Job omnes conjugati juste et bene viventes. Hæc enim tria genera hominum de illa tribulatione liberat Deus. Tamen quantum sit commendatus Daniel, ex hoc apparet, quod unus ex illis tribus meruit nominari: et tamen confitetur peccata sua. Daniele ergo confitente peccata sua, cujus superbia non contremiscat, cujus inflatio non residat, cujus tumor et elatio non cohibeatur? Quis gloriatur castum se habere cor, aut quis gloriatur mundum se esse a peccato (*Prov. xx, 9*)?

CAPUT II. — *Cur Deus non pepercit Urbi propter justos. Justi duobus modis.* Et mirantur homines, et utinam tantum mirarentur, et non etiam blasphemarent, quando corripit Deus genus humanum, et flagellis piæ castigationis exagitat, exercens ante iudicium disciplinam, et plerumque non eligens quem flagellet, nolens invenire quem damnet. Flagellat enim simul justos et injustos: quanquam quis justus, si Daniel peccata propria confitetur?

2. Lecta est ante dies lectio libri Geneseos, quæ nos, nisi fallor, multum fecit intentos, ubi Abraham dicit Domino, utrum si inveniat in civitate quinquaginta justos, parcat civitati propter eos, an cum ipsis perdat civitatem. Et respondit ei Dominus, quod si inveniat in civitate quinquaginta justos, parcat civitati. Deinde Abraham adjecit ad interrogationem, et quæsit utrum si minus fuerint quinque, et rema-

neant quinquaginta quinque, similiter parcat. Respondit Deus, parere se et propter quinquaginta quinque. Quid multa? Paulatim interrogando, et ex illo numero detrahendo pervenit ad decem, et quæsit a Domino, utrum si decem justos in civitate compererit, perdat eos cum reliquis innumerabilibus malis, an propter decem justos parcat potius civitati. Respondit Deus, etiam propter decem justos non se perdere civitatem (*Gen. xviii, 25-32*). Quid ergo dicimus, fratres? Occurrit enim nobis quæstio valida et vehemens, præsertim ab hominibus qui Scripturis nostris impietate insidiantur, non qui eas pietate perquirunt; et dicunt, maxime de recenti excidio tantæ urbis: Non erant Romæ quinquaginta justus? In tanto numero fidelium, tanto numero sanctimonialium, continentium, tanto numero servorum et ancillarum Dei, nec quinquaginta justus inveniri potuerunt, nec quinquaginta, nec triginta, nec viginti, nec decem? Si autem incredibile est, quare non Deus propter quinquaginta, vel etiam propter decem justos pepercit illi civitati? Scriptura non fallit, si se homo non fallat. Cum de justitia quæritur, et Deus de justitia respondet; justos quærit ad regulam divinam, non ad regulam humanam. Cito ergo respondeo: Aut invenit ibi tot justos, et pepercit civitati; aut si non pepercit civitati, nec justos invenit. Sed respondetur mihi, manifestum esse quod Deus non pepercit civitati. Respondeo ego: Imo mihi non est manifestum. Perditio enim civitatis ibi facta non est, sicut in Sodomis facta est. De Sodomis enim quæstio erat, quando Deum Abraham interrogavit. Deus autem dixit, *Non perdam civitatem: non dixit, Non flagello civitatem.* Sodomis non pepercit, Sodomam perdidit: Sodomam penitus igne consumpsit, quam ad iudicium non distulit, sed in eam exercuit quod aliis malis ad iudicium reservavit. Prosus nullus de Sodomis evasit; nihil hominis relictum est, nihil pecoris, nihil domorum: cuncta omnino ignis absorbit. Ecce quomodo Deus perdidit civitatem. Ab urbe autem Roma quam multi exierunt et redituri sunt, quam multi manserunt et evaserunt, quam multi in locis sanctis nec tangi potuerunt! Sed captivi, inquit, multi ducti sunt. Hoc et Daniel, non ad supplicium suum, sed ad solatium cæterorum. Sed multi, inquit, occisi sunt. Hoc et tot justus Prophetæ a sanguine Abel usque ad sanguinem Zachariæ (*Matth. xxiii, 35*): hoc etiam tot Apostoli, hoc ipse Dominus Prophetarum et Apostolorum. Sed multi, inquit, tormentis variis excruciatii sunt. Putamusne quisquam tantum quantum Job?

3. Horrenda nobis nuntiata sunt; strages facta, incendia, rapinæ, interfectiones, excruciationes hominum. Verum est, multa audivimus, omnia gemuimus, sæpe flevimus, vix consolati sumus; non abnuo, non nego multa nos audisse, multa in illa urbe esse commissa.

CAPUT III. — *In vastatione Urbis nihil gravius accidit calamitate Job.* Verumtamen, fratres mei (intendat Charitas vestra quod dico), audivimus librum sancti Job, quod perditis rebus, perditis filiis, nec

ipsam carnem quæ illi sola remanserat, salvam potuit obtinere; sed percussus gravi vulnere a capite usque ad pedes, sedebat in stercore, putrescens ulcere, sanie fluens, vermibus scatens, tormentis acerbissimis dolorum cruciatus. Si nobis sic nuntiaretur universa civitas sedere, sedere, inquam, civitas universa, nullo ibi sano, in gravissimo vulnere, et sic putrescere vermibus vivos, quomodo mortui putruerunt: quod erat gravius? hocne, an illud bellum? Puto quod mitius in carnem humanam ferrum sæviret, quam vermes; tolerabilius de vulneribus sanguis erumperet, quam de putredine sanies distillaret. Cadaver corrumpi respicis, et horrescis: sed ideo minor pœna, quod absens anima. At vero in Job præsens anima quæ sentiret, ligata ne fugeret, subjecta ut doleret, compuncta ut blasphemaret¹. Sustinuit autem² tribulationem Job, et deputatum est illi ad magnam justitiam. Non ergo quisquam attendat quid patitur, sed quid faciat. Homo, in eo quod pateris, potestas tua non est: in eo quod facis, voluntas tua vel nocens vel innocens est. Patiebatur Job, stabat mulier relicta sola, non ad consolationem, sed ad tentationem; non quæ afferret medicinam, sed quæ moneret blasphemiam: *Dic aliquid*, inquit, *in Deum, et morere*. Videte quemadmodum illi mori beneficium fuit, et tale beneficium nemo dabit. Sed in his omnibus quæ sancta anima sustinebat, patientia exercebatur, fides probabatur, mulier confutabatur, diabolus vincebatur. Spectaculum magnum, et in illa foeditate putredinis præclara pulchritudo virtutis! Vastat latenter inimicus: aperte malum suadet inimica; adjutorium diaboli, non mariti; Eva nova, sed ille non vetus Adam: *Dic aliquid in Deum, et morere*. Blasphemando extorque, quod precando non potes impetrare. *Locuta es*, inquit, *tanquam una ex insipientibus mulieribus*. Attendite verba fortis fidelis; attendite verba foris putrescentis, intus integri: *Locuta es*, inquit, *tanquam una ex insipientibus mulieribus*. *Si bona percepimus de manu Domini, mala non sustinebimus (Job I, et II)?* Pater est; numquid amandus blandiens, et respuendus corripuens? Nonne pater est, et promittens vitam, et imponens disciplinam? Exciditne tibi: *Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in justitia et timore, et præpara animam tuam ad tentationem? Omne quod tibi applicitum fuerit, accipe; et in dolore sustine, et in humilitate tua patientiam habe: quoniam in igne probatur aurum et argentum, homines vero acceptabiles in camino humiliatio- nis (Eccli. II, 1-5)?* Exciditne tibi: *Quem enim diligit Dominus, corripit; flagellat autem omnem Filium quem recipit (Prov. III, 12, et Hebr. XII, 6)?*

CAPUT IV. — 4. *Cruciatus temporales cum gehenna comparati quam leves*. Cogita quoslibet cruciatus, extende animum in quaslibet in hac vita pœnas humanas; compara ad gehennam, et leve est omne quod cogitas. Hic temporalis, ibi æternus est, et qui

torquet et qui torquetur. Numquid adhuc patiuntur, qui illo tempore passi sunt, quo Roma vastata est? Dives autem ille adhuc apud inferos patitur (*Luc. XVI, 19-26*). Arsit, ardet, ardebit; vivet usque ad iudicium: recipiet carnem, non ad beneficium, sed ad supplicium. Illas pœnas timeamus, si Deum timeamus. Quidquid hic passus fuerit homo, si corrigatur, emendatio est: si nec sic corrigatur, duplex damnatio est. Et hic enim luit pœnas temporales, et ibi experietur æternas. Dico Charitati vestræ, fratres: martyres certe sanctos laudamus, glorificamus, admiramur; dies eorum piâ solemnitate celebramus, merita eorum veneramur, et, si possumus, imitamur. Est profecto, est magna martyrum gloria; sed nescio utrum minor gloria fuit sancti Job: nec tamen ei dicebatur, *Thus pone idolis, sacrifica diis alienis, nega Christum; dicebatur tamen, Blasphema Deum*. Nec dicebatur, ut intelligeretur, *Si blasphemaveris, putredo omnis abscessura sanitasque reditura est: sed, Si blasphemaveris, dicebat inepta et insulsa mulier, morieris, et moriendo tormentis carebis*. Quasi vero morienti blasphemus non æternus dolor succederet. Mulier facta præsentis putredinis horrebat molestiam, æternam flammam minime cogitabat. Ferebat ille præsens malum, ne incideret in futurum. Tenebat cor a mala cogitatione, linguam a maledicto; servabat animæ integritatem in putredine corporis. Videbat quid in futurum evadebat; ideo quod patiebatur, ferebat. Sic, sic unusquisque christianus quando aliquam afflictionem corporis patitur, gehennas cogitet, et videat quam leve est¹ quod patitur. Non murmuret adversum Deum, non dicat: *Deus, quid tibi feci, quare ista patior?* Imo dicat quod dixit ipse Job quamvis sanctus: *Exquisisti omnia peccata mea, et ea tanquam in sacco signasti (Job XIV, 16, 17)*. Non se ausus est dicere sine peccato, qui patiebatur, non ut puniretur, sed ut probaretur. Hoc dicat unusquisque cum patitur.

CAPUT V. — 5. *Justi Romæ an non exstiterint, ut propter ipsos Urbi parceretur. Peccata quæ non fecte confiteantur omnes habent*. Fuerunt Romæ quinquaginta justus, imo si modum humanum consideres, millia justorum: si regulam perfectionis, nemo justorum existit. Quicumque Romæ qui se audeat justum dicere, a me non audit²: *Numquid tu sapientior quam Daniel (Ezech. XXVIII, 5)?* Audi ergo illum confitentem peccata sua (*Dan. IX, 20*). An forte cum confitebatur, mentiebatur? Hinc ergo habebat peccatum, quia de suis peccatis Deo mentiebatur. Sed aliquando argumentantur homines, et dicunt, *Debét et homo justus Deo dicere quia peccator est: quamvis sciat nullum se habere peccatum, tamen dicat Deo, Haeco peccatum*. Miror si ista consilii sanitas appellanda est. *Quis te facit non habere peccatum? nonne Deus qui*

¹ Michaelinus codex, et lucidius pervidebit quam leve est, etc.

² In eodem Ms., nemo justorum. Existat quicumque Romæ qui se audeat justum dicere. A me audiet, Numquid tu, etc.

¹ Nonnulla hic restituuntur ex Michaelino Ms.

² Er. Lugd. Ven. Lov., sustinuit tamen. M.

sanat animam tuam? Si tamen non habes peccatum. Nam considera; et invenies, non peccatum, sed peccata. Tamen si prorsus non habes peccatum; nonne illius beneficium est, cui dixisti: *Ego dixi, Domine, miserere mei; sana animam meam, quoniam peccavi tibi (Psal. xl, 5)?* Si ergo sine peccato est anima tua, sanata est omni modo anima tua: si sanata est omni modo anima tua, quare ingratus es medico tuo, ut dicas vulnus esse adhuc, ubi omnem sanitatem ille jam fecit? Si corpus tuum languidum aut vulneratum medico ostenderes, et rogares ut tibi adhiberet curandi diligentiam, atque ille faceret, sanumque et incolumem redderet, et tu adhuc diceres, Non sum sanus; nonne esses medico ingratus? nonne esses in medicum contumeliosus? Si et Deus sanavit te, audes dicere, Adhuc vulnus habeo? nec times ne tibi respondeat, Ergo ego nihil egi, aut totum quod egi effudi; non accipio mercedem, non mereor vel laudem? Avertat Deus hanc amentiam, et hanc argumentationem vanam. Dicat homo, Peccator sum, quia peccator est: dicat, Peccatum habeo, quia peccatum habet. Non enim si non habet, sapientior est quam Daniel. Ergo, fratres mei, illam quaestionem aliquando determinem. Si justi sic appellandi sunt, sicut modo quodam humano justus appellatur, secundum quamdam conversationem qua inter homines vivunt sine querela: multi tales Romae; et propter hos pepercit Deus, multi evaserunt: sed et eis qui mortui sunt, pepercit Deus. Mortui enim in bona vita et vera justitia, in bona fide, nonne ærumnis rerum humanarum caruerunt, et ad divinum refrigerium pervenerunt? Mortui sunt post tribulationes, quomodo pauper ille ante januam divitis. Sed passi sunt famem? passus est et ille. Passi sunt vulnera? passus est et ille: forte minus eos canes lixerunt. Mortui sunt? mortuus est et ille: sed quo fine audi: *Contigit, inquit, mori inopem illum, et auferri ab Angelis in sinum Abrahamæ. (Luc. xvi, 20-22).*

CAPUT VI.—6. *Quomodo Urbi Deus pepercit propter justos. Constantinopolis terrore imminentis sibi incendiæ emendata divinitus et servata. Utinam videre possemus oculis animas sanctorum qui in illo bello mortui sunt; tunc videretis quomodo Deus pepercit civitati. Milia enim sanctorum in refrigerio sunt, lætantium et dicentium Deo: Gratias tibi, quia nos a carnis molestiis et tormentis eruisi. Gratias tibi, quia jam nec barbaros, nec diabolium formidamus; non timemus in terra famem, non timemus grandinem, non timemus hostem, non timemus lictorem, non timemus oppressorem: sed sumus in terra mortui, apud te, Deus, non morituri, in regno tuo salvi, dono tuo, non merito nostro. Qualis civitas est humilium¹ quæ ista dicit? An putatis civitatem in parietibus deputandam? Civitas in civibus est, non in parietibus. Denique si diceret Deus Sodomitis, Fugite, quia incensurus sum locum istum: nonne magnum meritum eos habere diceremus, si fugerent, et flamma de cælo descendens mœnia parietesque vastaret? Nonne Deus pe-*

¹ Er. et Ms. Mich., *millium*

percerat civitati, quia civitas migraverat, et perniciem illius ignis evaserat?

7. Nonne ante paucos annos, Arcadio imperatore Constantinopoli (quod dico, audiunt nonnulli forsitan qui noverunt, et sunt in hoc populo qui et illic præsentibus fuerunt), volens Deus terrere civitatem, et terrendo emendare, terrendo convertere, terrendo mundare, terrendo mutare, servo cuidam suo fideli, viro, ut dicitur, militari, venit in revelatione, et dixit ei civitatem venturo de cælo igne perituram; eumque admonuit ut episcopo diceret. Dictum est; non contempsit episcopus, et allocutus est populum: conversa est civitas in luctum poenitentiae, quemadmodum quondam illa antiqua Ninive (*Jonæ iii, 5*). Tamen ne putarent homines illum qui dixerat vel falsitate deceptum vel fallacia decepisse, venit dies quem Deus fuerat comminatus: intentis omnibus et exitum cum timore magno expectantibus, noctis initio tenebrante jam mundo, visa est ignea nubes ab oriente, primo parva, deinde paulatim ut accedebat super civitatem ita crescebat, donec toti urbi ignis¹ terribiliter immineret. Videbatur horrenda flamma pendere, nec odor sulphuris deerat. Omnes ad ecclesiam confugiebant, non capiebat multitudinem locus, Baptismum extorquebat quisque a quo poterat. Non solum in ecclesia, sed etiam per domos, per vicos ac plateas salus Sacramenti exigebatur; ut fugeretur ira, non præsens utique, sed futura. Tamen post magnam illam tribulationem, ubi exhibuit Deus fidem verbis suis, et revelationi servi sui, cœpit, ut creverat, minui nubes, paulatimque consumpta est. Populus securus paululum factus, iterum audivit omnino esse migrandum, quod civitas esset proximo sabbato peritura. Migravit cum Imperatore tota civitas; nemo in domo remansit, nemo domum clausit: longe recedens a mœnibus, et dulcia tecta respiciens, relictis charissimis sedibus voce miserabili valefecit. Et aliquot millibus tanta illa multitudo progressa, uno tamen loco fundendis ad Deum orationibus congregata, magnum fumum subito vidit, et vocem magnam emisit ad Deum: tandemque tranquillitate conspecta, missis qui renuntiarent, sollicita quæ prædicta fuerat hora transacta, et renuntiantibus quod salva universa mœnia et tecta consisterent, omnes cum ingenti gratulatione redierunt. Nemo de domo sua quidquam perdidit, patentem omnis homo sicut dimisit invenit (a).

CAPUT VII. — 8. *Ut Constantinopolis ita et Roma a Deo correpta potius quam perdita. Quid dicemus? Utrum ista ira Dei, an potius misericordia fuit? Quis dubitet misericordissimum patrem corrigere voluisse, et terrendo, non perdendo punire, quando nihil hominum, nihil domorum, nihil mœnium tanta impendens præsens calamitas² læsit? Prorsus sicut solent manus erigi ad feriendum, et consternato illo qui se-*

¹ Editi, *ingens*. Melius Ms. Mich., *ignis*.

² Sic idem Ms. At editi, *præsentia calamitatis*.

(a) Meminerunt Marcellinus et Prosper in Chron. et Paulus diaconus, lib. 13. Refert Baronius ad annum 596.

riendus erat, miseratione revocari, ita factum est illi civitati. Verumtamen si eo tempore, quo illa derelicta populus universus abscessit, irrueret vastitas loco, totamque urbem sicut Sodomam, nullis saltem ruinis remanentibus; perdidisset; quis etiam sic dubitaret quod Deus pepercisset illi civitati, qua præmonita et territa, et discedente atque migrante, locus illè consumeretur? Sic minime dubitandum est pepercisse Deum Romanæ etiam civitati, quæ ante hostile incendium in multis ex multa parte migraverat: Migrarunt qui fugerunt, migrarunt qui de corpore exierunt: multi præsentis utcumque latuerunt, multi in locis sanctis vivi salvique servati sunt. Manu ergo emendantis Dei correpta est potius civitas illa, quam perdita: tanquam servus sciens voluntatem domini sui, et faciens digna plagis, vapulabit multis (Luc. xii, 47).

CAPUT VIII. — 9. *Tribulationis temporalis utilitas.* Atque utinam valeat ad exemplum timoris, et mala concupiscentia sitiens mundum, et appetens perfrui perniciosissimis voluptatibus, demonstrante Domino quam sint instabiles et caducæ omnes sæculi vanitates et insanix mendaces, potius refrenetur, quam sub flagellis dignissimis adversus Dominum murmuretur. Sed unam tribulam sentit area, ut stipula concidatur, granum mundetur; unum ignem patitur fornax aurificis, ut palea in cinerem pergat, aurum sordibus careat: sic et unam tribulationem Roma pertulit, in qua vel emendatus vel liberatus est pius; impius autem damnatus est, sive ab hac vita raptus sit ubi magis

pœnas justissimas lueret, sive hic remanserit ubi damnabilius blasphemaret, aut certe pro ineffabili clementia sua Deus, quos novit salvandos, pœnitentiæ reservaret¹: Non ergo nos moveat labor piorum; exercitatio est, non damnatio. Nisi forte horremus cum videmus indigna et gravia in hac terra perpeti aliquem justum, et obliviscimur quæ pertulerit justus justorum sanctusque sanctorum. Quod passa est universa illa civitas, passus est unus. Sed videte quis unus: *Rex regum et Dominus dominantium* (Apoc. xix, 16), comprehensus, vinctus, flagellatus, contumeliis omnibus agitatus, ligno suspensus et fixus, occisus. Appende cum Christo Romam; appende cum Christo totam terram, appende cum Christo cœlum et terram: nihil creatum cum Creatore pensatur, nullum opus artificis comparatur. *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (Joan. i, 3); et tamen a persequentibus deputatus est nihil. Feramus ergo quod nos Deus ferre voluerit; qui nobis curandis atque sanandis, quis etiam dolor sit utilis, sicut medicus novit. Certe scriptum est, *Patientia opus perfectum habet* (Jacobi i, 4): quod autem erit opus patientiæ, si nihil adversi patiamur? Cur ergo mala temporalia perpeti recusamus? An forte perfici formidamus? Sed plane oremus et ingemiscamus et ploremus ad Dominum, ut servetur erga nos quod Apostolus dicit: *Fidelis Deus, qui non vos sinet tentari supra id quod potestis; sed faciet cum tentatione etiam exitum, ut sustinere possitis* (I Cor. x, 43).

¹ Hic nonnulla in editis ommissa restituuntur ex Ms. Mich.

APPENDIX

TOMI SEXTI

OPĒRUM SANCTI AUGUSTINI

CONTINENS

SUBDITITIA QUÆDAM OPUSCULA,

SCILICET:

LIBRUM XXI SENTENTIARUM.
DIALOGUM LXV QUÆSTIONUM.
LIBRUM DE FIDE AD PETRUM.
DE SPIRITU ET ANIMA.

DE AMICITIA.

DE SUBSTANTIA DILECTIONIS.

DE DILIGENDO DEO.

SOLILOQUIA.

MEDITATIONES:

DE CONTRITIONE CORDIS.

MANUALE.

SPECULUM.

SPECULUM ALIUD QUOD DICITUR PECCATORIS.

DE TRIPLICI HABITACULO.

DE SCALA PARADISI.

DE COGNITIONE VERÆ VITÆ.

DE VITA CHRISTIANA.

DE SALUTARIBUS DOCUMENTIS.

DE DUODECIM ABUSIONUM GRADIBUS.

DE SEPTEM VITIIS, ET SEPTEM DONIS SPIRITUS
SANCTI.

DE CONFLICTU VITIORUM ET VIRTUTUM.

DE SOBRIETATE ET CASTITATE.

DE VERA ET FALSA PŒNITENTIA.

DE ANTICHRISTO.

PSALTERIUM QUOD AUGUSTINUS MATRI SUÆ
COMPOSUISSE FERTUR.

EXPOSITIONEM CANTICI MAGNIFICAT.

TRACTATUM DE ASSUMPTIONE B. MARIE.

DE VISITATIONE INFIRMORUM.

SERMONES DE CONSOLATIONE MORTUORUM.

SERMONES ALIOS QUOSDAM AD POPULUM.

SERMONES DEMUM AD FRATRES IN EREMO.

